

รายงานเรื่องเต็มผลงานวิจัยสิ้นสุดปีงบประมาณ 2557

แผนงานวิจัย: วิจัยและพัฒนากาแฟ

โครงการวิจัย: เทคโนโลยีการผลิตกาแฟเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและลดต้นทุนการผลิต

กิจกรรมที่ 1: วิจัยด้านการจัดการศัตรูพืชและการจัดการหลังการเก็บเกี่ยว

กิจกรรมย่อยที่ 1.1 วิจัยด้านการจัดการศัตรูพืชและการจัดการหลังการเก็บเกี่ยว

ชื่อการทดลอง 1.1.1

การเก็บรักษาเมล็ดกาแฟต่อการเข้าทำลายของด้วงกาแฟและ

สารออกราทอกซิน เอ (Ochratoxin A) ในเมล็ดกาแฟ

ทิพยา ไกรทอง^{1/} ปิยนุช นาคะ^{2/}

ปานหทัย นพชินวงศ์^{1/} เสรี อยู่สถิตย์^{1/} ลิลลี่ พรานุสร^{3/}

บทคัดย่อ¹

เก็บรักษาเมล็ดกาแฟต่อการเข้าทำลายของด้วงกาแฟและออกราทอกซิน เอ (Ochratoxin A) ในเมล็ดกาแฟ ดำเนินการที่ศูนย์วิจัยพืชสวนชุมพร วางแผนการทดลองแบบ Split plot in RCB จำนวน 4 ซ้ำ Main plot ประกอบด้วย ภาชนะในการเก็บรักษา ประกอบด้วย เก็บในถุงพลาสติกหนาขึ้นด้วยสูญญากาศ เก็บในถุงผ้าดิบ เก็บในถุงพลาสติกหนา (hermetic bag) เก็บในกระสอบป่าน และเก็บในถุงพลาสติกใส (polyethelene bag liner) Sub plot คือ ระยะเวลาในการเก็บรักษา ประกอบด้วยเก็บรักษาที่อายุ 3, 6, 9 และ 12 เดือน พบว่า การเก็บรักษาเมล็ดกาแฟที่อายุ 3 เดือนในฤดูกาลผลิตปี 2555/56 และ 2556/57 ไม่พบการเข้าทำลายของด้วงกาแฟ และเชื้อรา แต่หลังจาก 6 เดือนไปแล้วเริ่มพบว่ามีด้วงกาแฟเข้าทำลายและพบเชื้อรา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเก็บรักษา 12 เดือนในปี 2555/2556 และ 2556/2557 พบการเข้าทำลายของด้วงกาแฟเฉลี่ยคิดเป็น 38.0% และ15.0% และพบเชื้อรา *Aspergillus njger* *Pennicillium Mycelium* ทุกภาชนะที่เก็บรักษาจากการสุ่มตัวอย่างมาวิเคราะห์ด้วยวิธี Direct plate การเก็บรักษาเมล็ดกาแฟให้ได้คุณภาพดีควรเก็บรักษาเมล็ดกาแฟที่มีความชื้นไม่เกิน 13 % (มาตรฐานการเก็บรักษาเมล็ดกาแฟความชื้นไม่เกิน 13 %) สามารถเก็บได้นานสูงสุด 6 เดือนในสภาพอุณหภูมิ 25-30 องศาเซลเซียส ความชื้นสัมพัทธ์ 70-80 % โดยเก็บในถุงพลาสติกแบบซิลดีที่สุด รองลงมาเป็นการเก็บในถุงพลาสติกหนา เนื่องจากการเข้าทำลายของด้วงกาแฟน้อยกว่ากรรมวิธีอื่นๆและปริมาณสารพิษจากเชื้อราต่ำกว่าค่ามาตรฐานสากลกำหนดคือ ไม่เกิน 5 µg/kg หรือ ppb นอกจากนั้นความชื้นของเมล็ดกาแฟอยู่ในเกณฑ์ที่กำหนด

¹ ศูนย์วิจัยพืชสวนชุมพร อ. สวี จ. ชุมพร 86130 โทร/โทรสาร 077-556073, 077-556026

² สถาบันวิจัยพืชสวน กรมวิชาการเกษตร กรุงเทพฯ 10900 โทร/โทรสาร 02-579073, 02-9406497

³ สำนักวิจัยพัฒนาระบบและรับรองมาตรฐานสินค้าพืช กรมวิชาการเกษตร กรุงเทพฯ 10900 โทร/โทรสาร 02-9406806, 02-9407449

คำนำ

กาแฟเป็นพืชเศรษฐกิจที่ปัจจุบันนิยมบริโภคกันอย่างกว้างขวางไม่ว่าจะเป็นกาแฟสด หรือกาแฟสำเร็จรูป โดยเฉพาะในจังหวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีลูกค้าจากในประเทศและต่างประเทศสามารถหาซื้อกาแฟบริโภคได้ง่าย ทั้งนี้คุณภาพของวัตถุดิบ เช่น ของเมล็ดกาแฟที่นำมาทำเป็นกาแฟสด ต้องเป็นเมล็ดที่ผ่านการคัดขนาด สิ่งเจือปน ก่อนนำมาคั่ว แต่ถ้าเก็บเมล็ดกาแฟไว้นานโดยไม่มีวัสดุบรรจุที่ดีพอ เกิดความชื้น ทำให้เชื้อราเข้าสู่เมล็ดได้ ก่อให้เกิดแมลงเข้าทำลายได้ง่าย และหลังจากแมลงทำลายแมลงจะหายใจถ่ายมูลออกมา เกิดความชื้น ก่อให้เกิดเชื้อราที่สร้างสารพิษ (Toxin) และไม่สร้างสารพิษ ขึ้นอยู่กับสภาพที่เหมาะสมของเชื้อราชนิดนั้น ๆ ดังนั้นเมื่อนำไปคั่วความร้อนไม่สามารถทำลายสารพิษให้หมดไปได้ ถ้าบริโภคกาแฟที่มีสารพิษ ก่อให้เกิดอันตรายต่อร่างกาย เช่น คลื่นไส้, อาเจียน, วิงเวียนศีรษะ เป็นพิษต่อตับไต และมีสารก่อมะเร็ง (อมรา, 2545) ถ้าได้รับในปริมาณมาก ๆ อาจถึงตายได้ ดังนั้นขั้นตอนการเก็บเกี่ยวกาแฟ จนถึงการแปรรูปนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งเพื่อลดการปนเปื้อนของแมลงและเชื้อรา อีกทั้งทำให้สินค้ามีคุณภาพสามารถแข่งขันกับตลาดโลกได้และเพื่อไม่ให้ประเทศคู่ค้าใช้เป็นข้อกีดกันทางการค้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศไทยจะเปิดเสรีทางการค้า (AFTA) กับต่างประเทศ และเพื่อให้สามารถแข่งขันกับประเทศคู่แข่งได้ จึงควรปรับปรุงคุณภาพของกาแฟ/ผลิตภัณฑ์เพื่อรองรับมาตรการดังกล่าว ในที่นี้การปรับปรุงคุณภาพรวมถึงขั้นตอนหลังการเก็บเกี่ยวกาแฟไม่ว่าจะเป็นการเลือกเก็บผลที่สุก 70 % การตาก การสี การคัดเมล็ด จนถึงการบรรจุกระสอบ การขนส่ง ถ้าปฏิบัติไม่ถูกต้องก่อให้เกิดการปนเปื้อนของเชื้อรา และแมลงได้ง่าย จากการศึกษาของ Anthony Marsh และคณะ (2006) ศึกษาชนิด และปริมาณของเชื้อราในระหว่างการเก็บรักษาเมล็ดกาแฟที่ระยะเวลา 9 เดือน ในภาชนะต่าง ๆ ประกอบด้วย ถุงกระสอบข้าวสาร (Polypropylene) ถุงพลาสติก (Polyethylene) กับกาแฟที่ได้จากขบวนการแปรรูปได้แก่ dry cherry, dry parchment, Dry Split Coffee และ Green bean สุ่มเก็บตัวอย่างเมล็ดกาแฟวิเคราะห์ชนิดและปริมาณเชื้อราพบเชื้อรา *Aspergillus niger* อยู่ระหว่าง 80-100 % และพบเชื้อรา *Aspergillus ochraceus* ซึ่งเป็นเชื้อราที่ก่อให้เกิดการสร้างสารพิษ Ochratoxin A น้อยกว่าค่ามาตรฐานที่ทางประเทศคู่ค้ากำหนด แต่ปัญหาที่สำคัญของการผลิตกาแฟอย่างหนึ่งคือ ตัวกาแฟ (Coffee bean weevil) ซึ่งเป็นแมลงศัตรูในโรงเก็บชนิดหนึ่ง ที่สำคัญต่อการเก็บรักษาเมล็ดกาแฟโดยทำความเสียหายร้ายแรงให้กับเมล็ดกาแฟและเมล็ดพืชชนิดอาหารอื่น ๆ เช่น โกโก้ มันสำปะหลัง มันฝรั่ง ข้าวโพด ถั่วลิสง เครื่องเทศ ทานตะวัน ผลไม้แห้ง เป็นต้น ลักษณะตัวเต็มวัยสีน้ำตาลอมเทา วงจรชีวิต 46-66 วันและวงจรชีวิตจะสั้นลงถ้าความชื้นสัมพัทธ์ต่ำกว่า 60 เปอร์เซ็นต์ (พรทิพย์และคณะ, 2551) ลักษณะการทำลาย ตัวเต็มวัยจะกัดกินอยู่ภายในเมล็ดกาแฟ ซึ่งนอกจากทำความเสียหายให้กับเมล็ดกาแฟแล้ว มูลของแมลงทำให้กลิ่น รสชาติกาแฟเปลี่ยนไป (กรรณิการ์และคณะ, 2552) ส่งผลต่อคุณภาพของกาแฟและความเชื่อมั่น ดังนั้น การศึกษา

ระยะเวลาที่เหมาะสมในการเก็บรักษาเมล็ดกาแฟ เพื่อให้ปลอดภัยจากการเข้าทำลายของด้วงกาแฟและเชื้อราที่สร้างสารพิษและปลอดภัยต่อผู้บริโภคทำให้เกษตรกรไทยสามารถดำรงอาชีพปลูกกาแฟให้ได้อย่างดี เป็นที่เชื่อมั่นของผู้บริโภคและตลาดคู่ค้า

วิธีการดำเนินการและอุปกรณ์

อุปกรณ์

- ถุงพลาสติกชนิดซีลสุญญากาศ กระสอบป่าน กระสอบผ้าด้ายดิบ ถุงพลาสติกชนิดหนา ถุงพลาสติกใส
- เมล็ดกาแฟ (green bean) โรบัสตา
- สารเคมี โซเดียมไฮดรอกไซด์ (NaOH_2) โซเดียมไฮโปคลอไรต์ (NaOCl) แอลกอฮอล์
- เครื่องวัดความชื้น
- อาหารเลี้ยงเชื้อรา (Dichloran 18% Glycerol agar : DG 18)
- อุปกรณ์เครื่องแก้ว, ตูบฆ่าเชื้อ
- กล้องจุลทรรศน์ แก๊ส ไมซ์ไฟ
- ขวดเลี้ยงแมลง
- ปากคีบ , พาราฟิล์ม
- น้ำกลั่น

วิธีการดำเนินการ

วางแผนการทดลอง แบบ split plot in RCB 4 ซ้ำ 5 กรรมวิธี

Main plot คือ ภาชนะในการเก็บรักษา ประกอบด้วย

- 1 เก็บในถุงพลาสติกหนาขึ้นด้วยสุญญากาศ
- 2 เก็บในถุงผ้าดิบ
- 3 เก็บในถุงพลาสติกหนา (hermetic bag)
- 4 เก็บในกระสอบป่าน
- 5 ถุงพลาสติกใส (polyethelene bag liner)

Sub plot คือ ระยะเวลาในการเก็บรักษา ประกอบด้วย

1. เก็บรักษาที่อายุ 3 เดือน
  2. เก็บรักษาที่อายุ 6 เดือน
  3. เก็บรักษาที่อายุ 9 เดือน
  4. เก็บรักษาที่อายุ 12 เดือน
- วิธีปฏิบัติกรทดลอง

1. สุ่มเก็บตัวอย่างเมล็ดกาแฟจากแปลงเกษตรกรที่มีวิธีการปฏิบัติเหมือนกันหรือใกล้เคียงกันและจากงานวิจัยกาแฟภายในศูนย์วิจัยพืชสวนชุมพร

2. นำเมล็ดกาแฟมาทำความสะอาดคัดเมล็ดเพื่อกำจัดสิ่งเจือปนออกและหาเปอร์เซ็นต์ความชื้นของเมล็ดซึ่งเมล็ดกาแฟมีความชื้นไม่เกิน 13 % ก่อนนำไปบรรจุภาชนะต่างๆ

3. นำเมล็ดกาแฟไปบรรจุถุง / ภาชนะที่กำหนดไว้ในกรรมวิธีการวิจัยกรรมวิธีละ 15 กก.ประกอบด้วยบรรจุถุงพลาสติกชนิดหนาขึ้นด้วยสุญญากาศ ขนาด 20 x 30 ซม. ถุงผ้าดิบขนาด 18x26 ซม., ถุงพลาสติกหนา (Hermatic bag) ขนาด 16x25 ซม. ความหนา 80 ไมครอน ,ถุงกระสอบป่าน, ถุงพลาสติกใสชนิดถุงร้อนขนาด 20x30 ซม. หนา 0.07 มิลลิเมตร

4. เมื่อบรรจุถุงเสร็จนำไปเก็บในห้องเก็บที่อุณหภูมิห้อง 25-30 องศาเซลเซียส เป็นเวลา 3, 6, 9 และ 12 เดือน ตรวจวัดความชื้นของเมล็ดทุกเดือนที่เก็บรักษา พร้อมเก็บข้อมูลความชื้นสัมพัทธ์ในห้องที่เก็บ

5. สุ่มเก็บตัวอย่างเมล็ดกาแฟในแต่ละกรรมวิธีที่เก็บรักษาเป็นเวลา 3, 6, 9 และ 12 เดือน นำมาหาเปอร์เซ็นต์ความชื้น โดยแบ่งตัวอย่างในแต่ละกรรมวิธีออกเป็น 2 ส่วนคือ

5.1. สุ่มเก็บเมล็ดกาแฟมา 250 กรัมเพื่อนำมาตรวจนับด้วงกาแฟก่อนนำไปเก็บรักษาในขวดสำหรับเลี้ยงแมลงเป็นเวลา 2 เดือนเพื่อตรวจนับด้วงกาแฟอีกครั้ง

5.2. สุ่มเก็บตัวอย่างเมล็ดกาแฟมา 500 กรัม เพื่อวิเคราะห์ชนิดของเชื้อราด้วยวิธี Direct plate ในห้องปฏิบัติการหลังจากบ่มเชื้อทิ้งไว้เป็นเวลา 5 และ 10 วัน ที่อุณหภูมิห้อง 25-30 องศาเซลเซียสตรวจนับชนิดของเชื้อรา และส่งตัวอย่างเมล็ดกาแฟที่พบเชื้อราที่ก่อให้เกิดการสร้างสารพิษ Ochratoxin A วิเคราะห์หาปริมาณสารพิษด้วยวิธี AOAC 2000.3 ณ สำนักพัฒนาระบบและรับรองมาตรฐานสินค้าพืช

6. ทุกครั้งที่สุ่มเก็บตัวอย่างเมล็ดในแต่ละช่วงอายุการเก็บรักษาทำการตรวจวัด ความชื้นของเมล็ดกาแฟในภาชนะที่เก็บรักษาทุกครั้ง

7. คำนวณเปอร์เซ็นต์ของด้วงกาแฟและเชื้อรา รวบรวมข้อมูล / วิเคราะห์ผล / สรุปผล และรายงานผล -การบันทึกข้อมูล

1. บันทึกข้อมูลความชื้นของเมล็ดในแต่ละกรรมวิธีที่เก็บรักษา

2. เปอร์เซ็นต์ของด้วงกาแฟ ชนิดและปริมาณของเชื้อรา

3. รวบรวมข้อมูล/วิเคราะห์ข้อมูล

4. รายงานผล

-เวลาและสถานที่ เวลา เริ่มต้น ตุลาคม 2554 สิ้นสุด กันยายน 2557

สถานที่ ศูนย์วิจัยพืชสวนชุมพร อ.สวี จ.ชุมพร

ผลการทดลองและวิจารณ์

การเก็บรักษาเมล็ดกาแฟต่อการเข้าทำลายของด้วงกาแฟและสารพิษจากเชื้อรา จากการสุ่มตัวอย่างเมล็ดกาแฟในแต่ละกรรมวิธีโดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วนดังนี้ 1) สุ่มเก็บตัวอย่าง 250 กรัม/กรรมวิธี ที่อายุการเก็บรักษา 6, 9 และ 12 เดือน เพื่อนำมาตรวจนับจำนวนด้วงกาแฟและเปอร์เซ็นต์การทำลาย 2.) สุ่มเก็บตัวอย่างจำนวน 500

กรัม/กรรมวิธี มาตรวจวิเคราะห์ชนิดเชื้อราด้วยวิธี Direct plate ผลการทดลอง ปี 2555/56 การตรวจนับ ปริมาณด้วงกาแผลและเปอร์เซ็นต์การทำลายพบว่า การเก็บรักษาเมล็ดกาแผลไว้ในถุงผ้าด้ายดิบช่วง 6 เดือน เปอร์เซ็นต์การทำลายของด้วงกาแผลมากที่สุด 13.16% รองลงมาเป็นการเก็บรักษาในกระสอบป่าน 12.16 % และการเก็บรักษาในถุงพลาสติกใส ถุงพลาสติกหนาและถุงพลาสติกแบบซีล เปอร์เซ็นต์การทำลายใกล้เคียงกันคือ 9.50, 9.16 และ 7.5 % ตามลำดับ (ตารางที่ 1และภาพที่ 2) เช่นเดียวกันกับการเก็บรักษาในถุงผ้าด้ายดิบเป็น เวลา 9 และ 12 เดือน เปอร์เซ็นต์การเข้าทำลายมากที่สุด 17.33 และ 43.25 % รองลงมาเป็นการเก็บรักษาใน กระสอบป่าน 15.16 และ 42.58% ส่วนการเก็บรักษาในภาชนะอื่นๆเปอร์เซ็นต์การทำลายใกล้เคียงกัน ยกเว้น การเก็บรักษาในถุงพลาสติกแบบซีล เปอร์เซ็นต์การทำลายของด้วงกาแผลน้อยที่สุดทุกช่วงเวลาของการเก็บรักษา (ตารางที่ 2,3 และภาพที่ 2) สอดคล้องกับงานทดลองของกรณีการณ์และคณะ. 2551. พบว่า การเก็บรักษาเมล็ด กาแผลไว้ในถุงพลาสติกแบบธรรมดาและกระสอบป่านจะพบการเข้าทำลายของด้วงกาแผลได้ตั้งแต่ 6 เดือน 22.5 - 24.2 % และเปอร์เซ็นต์การทำลายจะเพิ่มขึ้นในเดือนที่ 9 และ 12 คือ 25.5 - 49.0 และ 35.5 - 73.0 % หลังจาก สุ่มนับเปอร์เซ็นต์การทำลายของด้วงกาแผลแล้วจะเก็บเมล็ดกาแผลนั้นใส่ขวดเลี้ยงแมลงทิ้งไว้ 2 เดือนเพื่อตรวจนับ จำนวนด้วงกาแผลในเดือนถัดไป เนื่องจากวงจรชีวิตของด้วงกาแผลมีอายุอยู่ได้ประมาณ 46-66 วัน (พรทิพย์และ คณะ, 2551)

ปี 2556/2557 การเก็บรักษาเมล็ดกาแผลไว้ที่อายุ 3 เดือนหลังการทดลองไม่พบว่ามีด้วงกาแผล แต่ สามารถพบด้วงกาแผลได้ตั้งแต่เดือนที่ 6 ของการเก็บรักษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเก็บในถุงผ้าด้ายดิบพบการ ทำลายของด้วงกาแผลเฉลี่ยมากที่สุด 8.63% รองลงมาเป็นการเก็บรักษาในถุงพลาสติกใส 7.56% ส่วนการเก็บ รักษาในถุงพลาสติกแบบซีลพบการเข้าทำลายของด้วงกาแผลน้อยกว่ากรรมวิธีอื่นๆ เช่นเดียวกันกับการเก็บรักษา เมล็ดกาแผลที่ 9 และ 12 เดือน พบการเข้าทำลายของด้วงกาแผลมากที่สุดในถุงผ้าด้ายดิบ 10.56 และ 13.93 และ กระสอบป่าน 16.4 และ 9.5% ส่วนการเก็บในถุงพลาสติกแบบซีลสุญญากาศยังมีเปอร์เซ็นต์การเข้าทำลายน้อย กว่ากรรมวิธีอื่นๆเช่นกัน (ภาพที่ 3) ซึ่งการใช้ถุงพลาสติกแบบซีลสุญญากาศ โอกาสที่ความชื้นและอากาศจะเข้าไป สัมผัสกับเมล็ดกาแผลได้น้อยกว่ากรรมวิธีอื่นๆ ส่วนด้วงกาแผลที่ทำความเสียหายให้กับเมล็ดกาแผลเกิดจากด้วง กาแผลที่อยู่ภายนอกภาชนะบรรจุแล้วจะเข้าไปกัดกินอยู่ภายในเมล็ดกาแผล นอกจากนั้นสภาพภูมิอากาศความชื้น และอาหารที่แมลงกินเป็นปัจจัยสำคัญในการเจริญเติบโตและขยายพันธุ์ของแมลง โดยวงจรชีวิตจะสั้นลงถ้า ความชื้นสัมพัทธ์ต่ำกว่า 60 เปอร์เซ็นต์ อุณหภูมิ 27 องศาเซลเซียส และถ้าเลี้ยงในข้าวโพดขึ้นด้วงกาแผลจะตาย หมดเกือบทุกกระยะ ยกเว้นระยะดักแด้ (พรทิพย์และคณะ, 2551)

ชนิดของเชื้อรา ส่วนการเก็บรักษาเมล็ดกาแผลไว้ที่ระยะ 6 ,9 และ 12 เดือนหลังการทดลองปี 2555/2556 พบเชื้อรา *A. niger* มากที่สุดทุกกรรมวิธีโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเก็บรักษาที่อายุ 12 เดือนหลังการ ทดลอง และกรรมวิธีการเก็บรักษาในถุงผ้าด้ายดิบและกระสอบป่านเฉลี่ยใกล้เคียงกันคือ 64.41 และ 62.25 เปอร์เซ็นต์ตามลำดับ และการเก็บรักษาในถุงพลาสติกใส ถุงพลาสติกหนาและถุงพลาสติกแบบซีล เปอร์เซ็นต์ การทำลาย 18.25, 8.41 และ 14.83 ตามลำดับ (ภาพที่ 4) เช่นเดียวกันกับ *Penicillium* sp. เป็นเชื้อราที่ สามารถสร้างสารพิษ Ochratoxin ได้เช่นเดียวกัน พบมากในการเก็บรักษา 12 เดือนในกระสอบป่านและถุงผ้า

ด้ายดิบ 50.28 และ 40.22 % ตามลำดับ แต่ไม่พบเชื้อรา *A. ochraceus* ที่ก่อให้เกิดการสร้างสารพิษ Ochratoxin A ในทุกกรรมวิธี ในขณะที่ Mycelium ซึ่งเป็นเส้นใยของเชื้อรา พบในทุกภาชนะที่เก็บรักษาและทุกช่วงอายุการเก็บรักษา โดยเฉพาะการเก็บรักษาในถุงผ้าด้ายดิบ ถุงพลาสติกหนา ถุงพลาสติกแบบซีล ถุงพลาสติกใส กระสอบป่านพบ 30.87, 28.08, 25.95, 24.05 และ 18.76 % ตามลำดับ (ภาพที่ 4)

ส่วนปี 2556/57 จากผลการรายงานความก้าวหน้าของงานทดลองต่อคณะกรรมการที่ปรึกษากรมวิชาการเกษตรมีมติให้เพิ่มอายุการเก็บรักษาเมล็ดกาแฟจาก 6, 9 และ 12 เดือน เป็น 3, 6, 9 และ 12 เดือน โดยเก็บรักษาเมล็ดกาแฟในภาชนะต่างๆวางไว้ในห้องเก็บที่อุณหภูมิ 25-30 องศาเซลเซียส จากการสุ่มเก็บตัวอย่างเมล็ดกาแฟที่เก็บรักษาไว้ที่อายุ 3, 6, 9 และ 12 เดือนหลังการทดลองมาวิเคราะห์ชนิดของเชื้อราด้วยวิธี Direct plate พบว่า การเก็บรักษาเป็นเวลา 3 เดือนไม่พบว่ามีเชื้อรา *A. niger* ส่วนที่อายุ 6 เดือนหลังการเก็บรักษาพบเชื้อรา *A. niger* มากที่สุดในทุกภาชนะและพบว่าหลังการเก็บรักษา 9 และ 12 เดือนพบ *A. niger* น้อยลงตามลำดับ ซึ่งการเก็บในถุงผ้าด้ายดิบพบ *A. niger* มากที่สุดเฉลี่ย 46.62 % (ตารางที่ 6) ส่วนเชื้อรา *Penicillium* sp. พบมากในช่วงอายุการเก็บรักษา 9 เดือนจากการเก็บรักษาในถุงผ้าด้ายดิบ 49.27% ถุงพลาสติกใส 37.91% และกระสอบป่าน 35.47% ตามลำดับและเฉลี่ยทั้งปี 21.19% และกระสอบป่าน 18.8% (ภาพที่ 5) และไม่พบเชื้อรา *A. Ochraceus* ที่ก่อให้เกิดการสร้าง OTA ส่วนเชื้อราชนิดอื่นๆไม่พบเช่นเดียวกัน ทั้งนี้การพบเชื้อราที่สร้างสารพิษในแต่ละช่วงอายุของการเก็บรักษาขึ้นอยู่กับความชื้นอุณหภูมิ เป็นปัจจัยสำคัญ โดยถ้าอุณหภูมิสูง ต่ำ สลับกันและความชื้นของเมล็ดกาแฟสูงเหมาะต่อการเจริญเติบโตของเชื้อรา โดยจะเกิดการปนเปื้อนของเชื้อราได้ง่าย และโอกาสที่เกิดสารพิษจากเชื้อราเป็นไปได้สูง (อมรธา, 2549) หลังจากนั้นได้ส่งตัวอย่างเมล็ดกาแฟที่พบว่ามีเชื้อราที่ก่อให้เกิดการสร้างสารพิษวิเคราะห์ปริมาณสารพิษ ณ สำนักวิจัยพัฒนาระบบและรับรองมาตรฐานสินค้าพืช

ปริมาณสารพิษจากเชื้อรา การเก็บรักษาเมล็ดกาแฟที่อายุ 6 และ 9 เดือนจากการสุ่มเก็บเมล็ดกาแฟมาวิเคราะห์ชนิดของเชื้อราด้วยวิธี Direct plate พบเชื้อราที่ก่อให้เกิดการสร้างสารพิษ Ochratoxin A (OTA) จึงส่งตัวอย่างนั้นวิเคราะห์ปริมาณสารพิษจากเชื้อราด้วยวิธี AOAC 2000.3 พบว่า ช่วงอายุ 6 เดือนของการเก็บรักษาพบปริมาณสารพิษจากเชื้อราในเมล็ดกาแฟจากถุงพลาสติกหนาแบบซีล 1.70 µg/kg ถุงผ้าด้ายดิบ 3.75µg/kg ถุงพลาสติกหนา 1.15 µg/kg ถุงกระสอบป่าน 1.08 µg/kg และ ถุงพลาสติกใส 3.80 µg/kg ส่วนการเก็บรักษาเมล็ดกาแฟเป็นเวลา 9 เดือนพบปริมาณสารพิษจากเชื้อราคือ ถุงพลาสติกหนาแบบซีล 3.55 µg/kg ถุงผ้าด้ายดิบ 6.48 µg/kg ถุงพลาสติกหนา 3.93 µg/kg ถุงกระสอบป่าน 4.78 µg/kg และ ถุงพลาสติกใส 1.90 µg/kg (ตารางที่ 4) เฉลี่ย 2.62, 5.11, 2.54, 2.93 และ 2.85 µg/kg ตามลำดับ ซึ่งปริมาณสารพิษที่ได้จากการวิเคราะห์มีค่าต่ำกว่าค่ามาตรฐานสากลกำหนด (5 ppb หรือ µg/kg) ยกเว้นการเก็บรักษาในถุงผ้าด้ายดิบที่พบปริมาณสารพิษจากเชื้อราเกินค่ามาตรฐาน ส่วนการเก็บรักษา 12 เดือนไม่สามารถส่งตัวอย่างเมล็ดกาแฟวิเคราะห์ปริมาณสารพิษจากเชื้อราได้เนื่องจากพบการเข้าทำลายของด้วงกาแฟ ทำให้ผลการวิเคราะห์คลาดเคลื่อนได้เพราะมีชิ้นส่วนของแมลงปะปนไปในเมล็ดกาแฟ นอกจากนั้นถ้าพบว่ามี การเข้าทำลายของด้วง

กาแพซึ่งเป็นแมลงศัตรูที่สำคัญ ทำให้ตัวอย่างโดนตีกลับ เพราะจะเกิดการแพร่กระจายของด้วงกาแพไปยังแหล่งอื่นๆ จึงไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับปริมาณสารพิษจากเชื้อราที่อายุการเก็บรักษา 12 เดือน

นอกจากนี้ขาดข้อมูลผลการชิมรสชาติจากสาเหตุที่เกิดการเข้าทำลายของด้วงกาแพ ทำให้เมล็ดกาแพได้รับความเสียหาย ส่งผลทำให้ไม่สามารถส่งตัวอย่างเมล็ดกาแพทดสอบการชิมรสชาติได้ เพราะรสชาติการชิมจะเปลี่ยนไปและที่สำคัญเป็นการยับยั้ง หรือสกัดการแพร่ระบาดของด้วงกาแพไปยังแหล่งใหม่ที่ไม่เคยพบการระบาดมาก่อน

ตารางที่ 1 เปอร์เซ็นต์การเข้าทำลายของด้วงกาแพหลังการเก็บรักษาเมล็ดกาแพไว้ที่ 6 เดือนหลังการทดลอง ปี 2555/2556

ระยะเวลาในการเก็บรักษา (เดือน)	ภาชนะเก็บรักษา					ค่าเฉลี่ย
	พลาสติกซีล	ถุงผ้าดิบ	ถุงพลาสติกหนา	กระสอบป่าน	ถุงพลาสติกใส	
6	7.5	13.00	10.25	12.25	11.75	10.95
9	8.75	16.00	9.00	14.00	8.25	11.2
12	6.25	10.50	8.25	10.25	8.50	8.75
เฉลี่ย	7.5	13.16	9.16	12.16	9.5	10.3
ระยะเวลา x ภาชนะเก็บรักษา	<1					
%CV ((ภาชนะเก็บรักษา)	36.3*					
%CV (ระยะเวลาการเก็บรักษา)	45.8 ^{ns}					

ตารางที่ 2 เปอร์เซ็นต์การเข้าทำลายของด้วงกาแพหลังการเก็บรักษาเมล็ดกาแพไว้ที่ 9 เดือนหลังการทดลอง ปี 2555/2556

ระยะเวลาในการเก็บรักษา (เดือน)	ภาชนะเก็บรักษา					ค่าเฉลี่ย
	พลาสติกซีล	ถุงผ้าดิบ	ถุงพลาสติกหนา	กระสอบป่าน	ถุงพลาสติกใส	
6	10.7	17.5	15.4	15.3	14.1	14.6
9	13.9	16.7	16.2	15.8	13.4	15.2
12	13.5	19.0	12.9	14.4	16.7	15.3
เฉลี่ย	12.7	17.33	14.83	15.16	14.73	15.03
ระยะเวลา x ภาชนะเก็บรักษา	<1					
%CV (ภาชนะเก็บรักษา)	24.6					
%CV (ระยะเวลาการเก็บรักษา)	26.6					

ตารางที่ 3 เปอร์เซ็นต์การเข้าทำลายของด้วงกาแฟหลังการเก็บรักษาเมล็ดกาแฟไว้ที่ 12 เดือนหลังการทดลอง ปี 2555/2556

ระยะเวลาในการเก็บรักษา (เดือน)	ภาชนะเก็บรักษา					ค่าเฉลี่ย
	พลาสติกซีล	ถุงผ้าดิบ	ถุงพลาสติกหนา	กระสอบป่าน	ถุงพลาสติกใส	
6	30.50	35.50	36.00	43.50	25.75	34.25
9	32.75	45.00	41.50	43.50	38.00	40.15
12	31.25	49.25	43.75	40.75	33.00	39.60
เฉลี่ย	31.25	43.25	40.41	42.58	32.25	38.0
ระยะเวลา x ภาชนะเก็บรักษา	<1					
%CV (ภาชนะเก็บรักษา)	21.1**					
%CV (ระยะเวลาการเก็บรักษา)	26.1 ^{ns}					

ตารางที่ 4 ปริมาณสารพิษจากเชื้อรา (OTA) หลังการเก็บรักษาที่อายุ 6 และ 9 เดือนหลังการทดลอง ปี 2555/56

ระยะเวลาในการเก็บรักษา (เดือน)	กรรมวิธีในการเก็บรักษา/ปริมาณสารพิษจากเชื้อรา ($\mu\text{g}/\text{kg}$)				
	พลาสติกซีล	ถุงผ้าดิบ	ถุงพลาสติกหนา	กระสอบป่าน	ถุงพลาสติกใส
6	1.70	3.75	1.15	1.08	1.90
9	3.55	6.48	3.93	4.78	3.80
เฉลี่ย	2.62	5.11	2.54	2.93	2.85

สรุปผลการทดลองและข้อเสนอแนะ

การเก็บรักษาเมล็ดกาแฟในภาชนะต่างๆประกอบด้วย ถุงพลาสติกหนาแบบซีล ถุงผ้าด้ายดิบ ถุงกระสอบป่าน ถุงพลาสติกหนา ถุงกระสอบป่าน และถุงพลาสติกใสที่อายุ 3, 6, 9 และ 12 เดือนพบว่า การเก็บรักษาเมล็ดกาแฟที่อายุ 3 เดือนในฤดูกาลผลิตปี 2555/56 และ 2556/57 ไม่พบการเข้าทำลายของด้วงกาแฟและเชื้อรา จากการสุ่มตัวอย่างมาวิเคราะห์ด้วยวิธี Direct plate และสามารถเก็บรักษาเมล็ดกาแฟที่มีความชื้นไม่เกิน 13 % ได้นานสูงสุด 6 เดือน และพบว่าเก็บในถุงพลาสติกแบบซีลดีที่สุด รองลงมาเป็นการเก็บในถุงพลาสติกหนา

เนื่องจากการเข้าทำลายของด้วงกาแฟน้อยกว่ากรรมวิธีอื่น ๆ นอกจากนั้นความชื้นของเมล็ดกาแฟต่ำกว่าการเก็บรักษาในภาชนะอื่น (มาตรฐานการเก็บรักษาเมล็ดกาแฟความชื้นไม่เกิน 13 %) แต่หลังจากเวลาผ่านไป 6 เดือนแล้วเริ่มพบว่ามี การเข้าทำลายของด้วงกาแฟ และการปนเปื้อนของเชื้อราชนิดต่างๆ *A. niger, penicillium, Mycelium* โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเก็บรักษาเมล็ดกาแฟที่อายุ 12 เดือนหลังการทดลอง พบการเข้าทำลายของด้วงกาแฟมากที่สุดในทุกภาชนะที่ทำการเก็บรักษา และจากการส่งตัวอย่างเมล็ดกาแฟหลังการเก็บรักษา 6 และ 9 เดือน วิเคราะห์ปริมาณสารพิษด้วยวิธี AOAC 2000.3 พบค่าปริมาณสารพิษจากเชื้อราอยู่ระหว่าง 2.62-5.11 $\mu\text{g}/\text{kg}$ โดยพบค่าปริมาณสารพิษจากตัวอย่างเมล็ดกาแฟที่เก็บรักษาในถุงผ้าด้ายดิบมากที่สุด 5.11 $\mu\text{g}/\text{kg}$ ซึ่งสูงกว่าค่ามาตรฐานสากลกำหนด (ไม่เกิน 5 $\mu\text{g}/\text{kg}$ หรือ ppb) ส่วนการเก็บในถุงพลาสติกแบบซีลสุญญากาศพบค่าปริมาณสารพิษต่ำสุด 2.62 $\mu\text{g}/\text{kg}$ (ตารางที่ 4) ซึ่งสามารถนำวิธีการดังกล่าวไปแนะนำเกษตรกร กลุ่มเกษตรกร กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปกาแฟ ให้สามารถเก็บรักษาเมล็ดกาแฟที่ปลอดภัยต่อการทำลายของด้วงกาแฟ และสารพิษจากเชื้อรา นอกจากนั้นการเก็บรักษาเมล็ดกาแฟความชื้นเริ่มต้นไม่ควรเกิน 13 % และภาชนะในการเก็บรักษามีผลต่อการดูดความชื้นของเมล็ดกาแฟ กล่าวคือ ถ้าเก็บรักษาเมล็ดกาแฟในภาชนะที่ปิดมิดชิดออกซิเจน แลกเปลี่ยนได้น้อย นอกจากนั้นฤดูกาล ความชื้นของอุณหภูมิเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้เกิดการเข้าทำลายของด้วงกาแฟและเชื้อรา ควรเก็บในหีบเก็บที่เหมาะสม ไม้โดนฝน ความชื้น และอยู่ห่างจากแหล่งของเสียเช่น แหล่งปล่อยน้ำเสีย บ่อขยะ กองแกลบกาแฟ หรือเก็บกาแฟไว้ร่วมกับสิ่งอื่น เนื่องจากกาแฟสามารถดูดกลิ่นอย่างอื่นเข้าไปด้วยทำให้กลิ่น รสชาติเปลี่ยน นอกจากนั้นยังเป็นแหล่งอาศัยของด้วงกาแฟ ซึ่งจากการทดลองทั้ง 3 ปี (ปี 2555-2557) ไม่สามารถส่งตัวอย่างเมล็ดกาแฟไปทดสอบการชิมรสชาติได้เนื่องจาก เมล็ดกาแฟมีการเข้าทำลายของด้วงกาแฟ ทำให้ตัวอย่างโดนตีกลับและต้องทำลายทิ้ง ทำให้ขาดข้อมูลด้านการชิมรสชาติ

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. การแนะนำ ให้ความรู้แก่เกษตรกร/กลุ่มเกษตรกร กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้แปรรูปกาแฟในการเก็บรักษาเมล็ดกาแฟให้ปลอดภัยจากการเข้าทำลายของด้วงกาแฟ และเชื้อรา ควรควบคุมความชื้นเมล็ดกาแฟไม่ให้เกิน 13 %
2. ภาชนะในการเก็บรักษาควรเก็บในภาชนะที่ปิดมิดชิด ซึ่งจากผลการทดลองนี้สามารถใช้ถุงพลาสติกแบบซีล และถุงพลาสติกหนา เนื่องจากพลาสติกมีคุณสมบัติในการดูดออกซิเจน และปลดปล่อยคาร์บอนไดออกไซด์ ส่งผลทำให้การเข้าทำลายของแมลง และเชื้อราลดลง นอกจากนั้นความชื้นของเมล็ดลดลงเช่นกัน เพราะขาดออกซิเจน และในอนาคตโรงงานแปรรูปกาแฟสามารถนำหลักวิธีการดังกล่าวไปปรับใช้ได้
3. การเก็บรักษาเมล็ดกาแฟในแง่ของเกษตรกรจะเก็บรักษานานไม่เกิน 6 เดือนส่วนใหญ่เกษตรกรจะขายเมล็ดกาแฟทันทีที่สีเสร็จ แต่ถ้าเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหรือโรงงานแปรรูป กลุ่มผู้ประกอบการรายย่อยมักจะเก็บเมล็ดกาแฟไว้เป็นเวลามากกว่า 6 เดือน จะพบการเข้าทำลายของด้วงกาแฟ ส่งผล

ต่อเมล็ดกาแฟได้รับความเสียหาย ทำให้คุณภาพและรสชาติกาแฟเปลี่ยนไป ดังนั้นทดลองนี้สามารถเลือกใช้กาชณะในการเก็บรักษาเมล็ดกาแฟที่ปลอดภัยมากที่สุด และควรเก็บในโรงเก็บที่เหมาะสม อากาศถ่ายเทได้ดี กันแดด ฝน และที่สำคัญควรควบคุมความชื้นของเมล็ดก่อนการเก็บรักษาไม่เกิน 13 %

คำขอขอบคุณ

การเก็บรักษาเมล็ดกาแฟโรบัสต้าให้ปลอดภัยต่อการเข้าทำลายของด้วงกาแฟและสารออกคราทอกซิน เอ (Ochratoxin A) สามารถสำเร็จและลุล่วงไปด้วยดีต้องขอขอบคุณ คุณประสิทธิ์ พิริยะปราการ ที่ให้ความอนุเคราะห์ถุกเก็บตัวอย่างเมล็ดกาแฟ และคุณกรณชัยพงษ์ ภูคุ้มวงศ์สงวน รวมทั้งเจ้าหน้าที่ของศูนย์วิจัยพืชสวนชุมพร ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

เอกสารอ้างอิง

กรรณิการ์ เพ็งคุ้ม ทิพยา ไกรทอง ภาวิณี หนูชนะภัย และ ณัฐวัฒน์ แยมยิ้ม. 2555. การป้องกันกำจัดแมลงศัตรูกาแฟหลังการเก็บเกี่ยวด้วยวิธีผสมผสาน. น. 81-89. ใน รายงานผลงานวิจัยเรื่องเต็มประจำปี 2555. สำนักวิจัยและพัฒนาวิทยาการหลังการเก็บเกี่ยวและแปรรูปผลิตผลเกษตร. กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรุงเทพฯ.

พรทิพย์ วิสารทานนท์ พรรณเพ็ญ ชโยภาส ใจทิพย์ อุไรชื่น รังสิมา เก่งการพานิช กรรณิการ์ เพ็งคุ้ม จิราภรณ์ ทองพันธ์ ดวงสมร สุทธิสุทธิ ลักษณะ ร่มเย็น ภาวิณี หนูชนะภัย และอัจฉรา เพชรโชติ. 2551. แมลงที่พบในผลิตผลเกษตรและการป้องกันกำจัด. กลุ่มวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีหลังการเก็บเกี่ยว. สำนักวิจัยและพัฒนาวิทยาการหลังการเก็บเกี่ยวและแปรรูปผลิตผลเกษตร. กรมวิชาการเกษตร กรุงเทพฯ. 180 น.

สถานีตรวจอากาศสวี่. 2554-2557. รายงานการตรวจสภาพอากาศประจำปี 2554-2557. กรมอุตุนิยมวิทยา กระทรวงคมนาคม

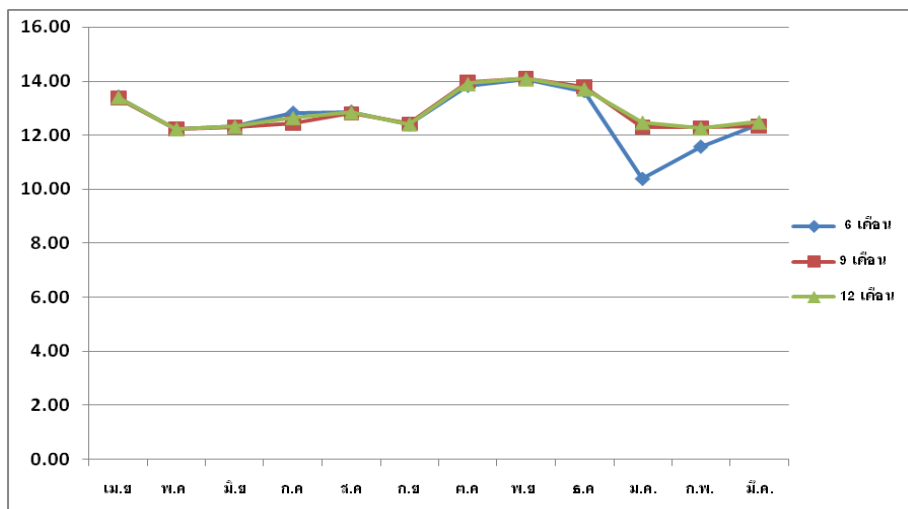
อมรา ชินภูติ. 2545. เอกสารวิชาการสารพิษจากเชื้อราและการวิเคราะห์โดยวิธี Immunological Assay.

กลุ่มงานวิจัยโรคพืชและผลิตผลเกษตร กองโรคพืชและจุลชีววิทยา กรมวิชาการเกษตร กรุงเทพฯ. 69 น.

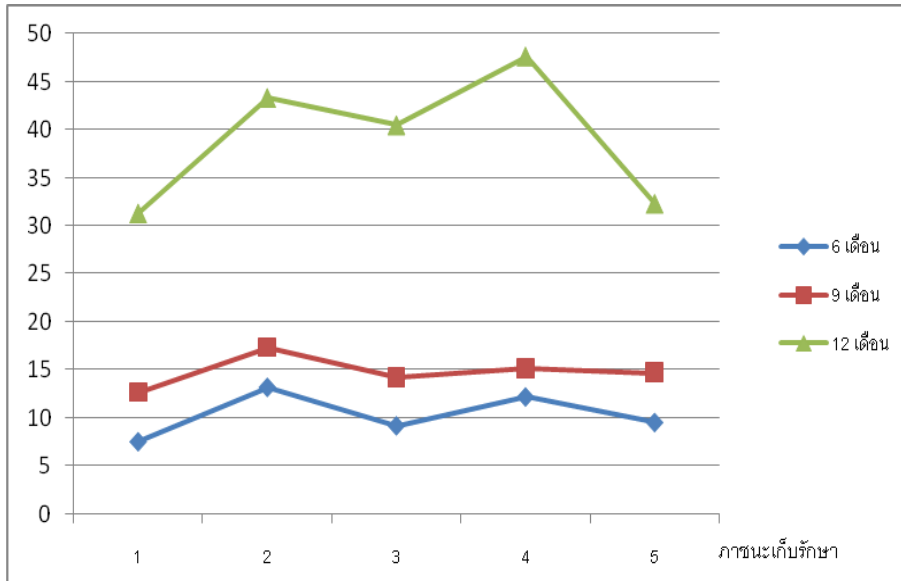
Antony Marsh, John Michael Frank, Jacques Op De Lakk, Peyanook Naka, Panit

Ngangoranatigarn, Sureerat Thuntavee, Yupin Kasinkasaempong, Wiliawan Twishsri, Junlasak Boonyarut, Suparat Kositcharoenkul, Arunsri Wongurai, Pailin Lhekkong, Tippaya Kraitong, Parnhathai Nopchinwong, Ong-art Sungthada, Nicha Laempet, Surapon Taruyanon, Prapapron Chantanumat, Valli Onmukh, Pairat Chauytem, Seree

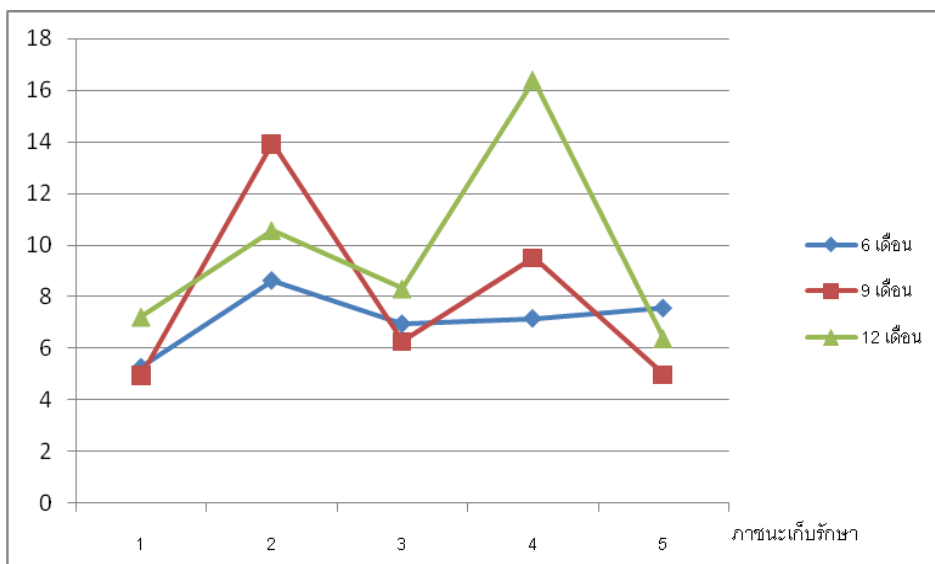
Yusathid, and Keith Chapman. 2006. Special R&D Report on the FAO- Thailand Robusta Coffee Project TCP/THA/3002 Improvement of coffee quality and prevention of Ochratoxin A on Robuta Coffee. 79 p.

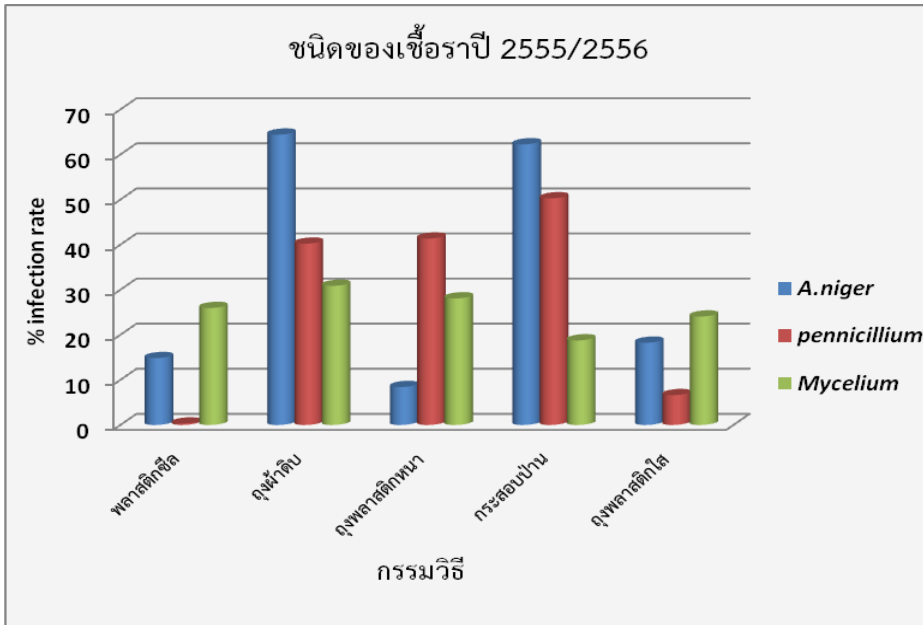
ภาพที่ 1 ความชื้นของเมล็ดกาแฟหลังการเก็บรักษา 6,9 และ 12 เดือนปี 2555/56

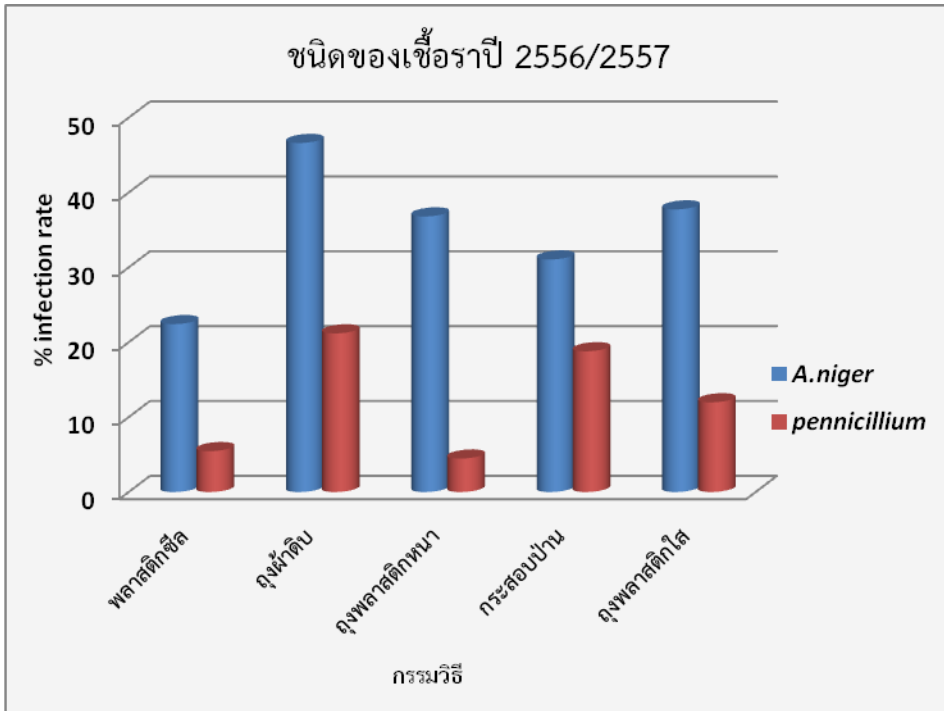
ภาพที่ 2 ค่าเฉลี่ยการทำลายของดั่งกกาแฟ (%) ปี 2555/2556

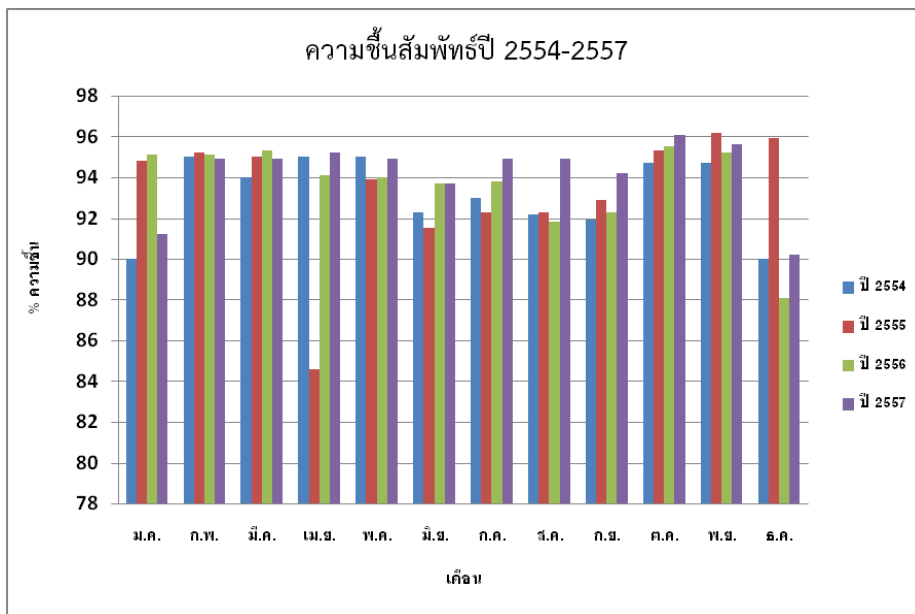
ภาพที่ 3 ค่าเฉลี่ยการทำลายของดั่งกกาแฟ (%) ปี 2556/2557

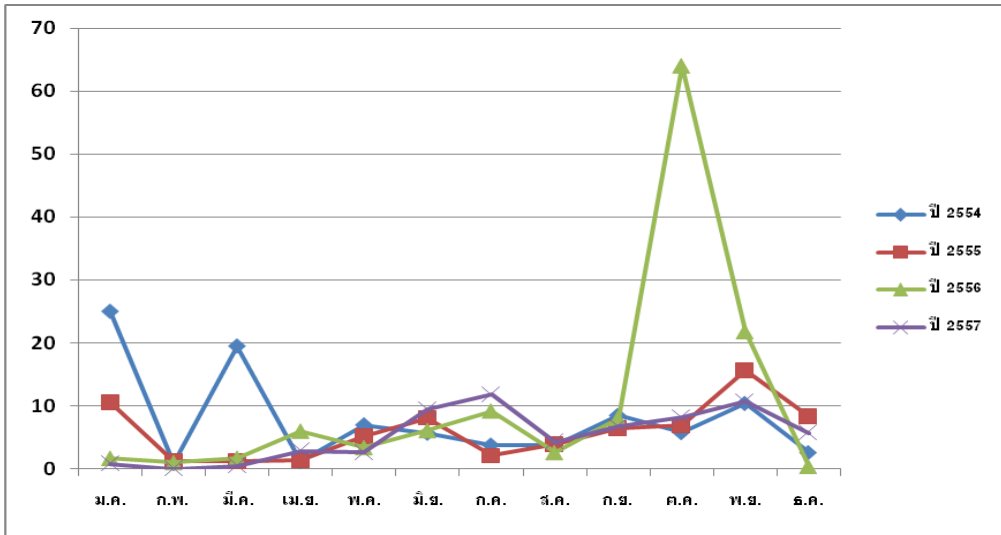
ภาพที่ 4 แสดงชนิดของเชื้อราจากการวิเคราะห์ด้วยวิธี Direct plate ปี 2555/2556

ภาพที่ 5 แสดงชนิดของเชื้อราจากการวิเคราะห์ด้วยวิธี Direct plate ปี 2555/2556

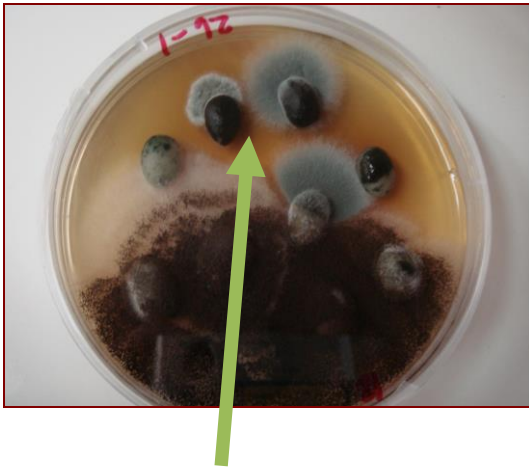
ภาพที่ 6 ความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ย (%) ปี 2554-2557

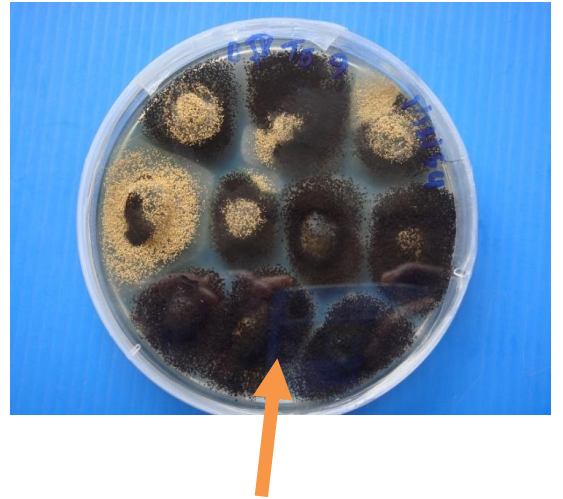
ภาพที่ 7 ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยรายเดือนที่สถานีตรวจอากาศสวีจังหวัดชุมพร

ภาพที่ 8 ลักษณะของเมล็ดกาแฟที่ได้รับความเสียหายจากการเข้าทำลายของด้วงกาแฟ

Penicillium sp.

A. niger

Penicillium sp.

ภาพที่ 9 แสดงลักษณะของเชื้อราชนิดต่างๆที่พบบนเมล็ดกาแฟ